

Ex Libris, 2017

Ana Šturm

Knjižnica kot temelj demokratične družbe

Ex Libris: Newyorška javna knjižnica | Ex Libris: The New York Public Library

leto 2017

režija **Frederick Wiseman**

država **ZDA**

dolžina 197'

Osrednja stavba Newyorške javne knjižnice (NYPL), eden od mejnikov *beaux-arts* arhitekture, od leta 2008 naprej znana kot stavba Stephena A. Schwarzmana (po zasebnem donatorju, ki je financiral obnovo), je svoja vrata javnosti prvič odprla leta 1911. Z dvaindevetdesetimi izpostavami na Manhattanu, Staten Islandu in v Bronxu NYPL danes velja za drugo največjo knjižnico v ZDA, prva je Kongresna v Washingtonu, in četrto največjo knjižnico na svetu.

Skozi ista vrata dobro stoletje kasneje vstopi Frederick Wiseman. Legendarni režiser je pri svojih 88 letih še vedno v vrhunski ustvarjalni formi, kar dokazuje tudi njegovo najnovejše delo. **Ex Libris: Newyorška javna knjižnica** (*Ex Libris: The New York Public Library*, Frederick Wiseman, 2017) je film o veličastnem in kompleksnem organizmu, ki ga hrani človeška radovednost, želja po odkrivanju novega znanja, izmenjavi idej in iskanju resnice. Wiseman nam NYPL predstavi kot enega izmed temeljev demokratične družbe: kot vsem odprt prostor svobode in enakih možnosti. Wiseman je utrip »možganov mesta« beležil tri mesece, končni izdelek pa je (po skoraj letu dni montaže, v kateri je približno 150 ur posnetega gradiva destiliral v 3 ure in 17 minut čistega filma) vsota vsega, kar se je v času, ko je bil tam, naučil. Ob ogledu *Ex Librisa* se marsikaj naučimo tudi gledalci. »Dokumentarec – vsaj v okviru, v katerem ustvarjam jaz, in v primeru, da film deluje – lahko posamezno institucijo približa gledalcu tako, da ima slednji občutek osebne udeležbe v dogajanju: na sestanku osebja ali na predavanju v knjižnici v Bronxu. Kot režiser, predvsem pa kot montažer gledalcu zagotovim dovolj informacij, da razume, kaj se dogaja, in da se mu zdi, kot da je ravnokar prisostvoval sestanku, čeprav je to, kar pokažem v filmu, skrbno izbrano. Pomembno je, da kot montažer ustvarim iluzijo, da se je dogodek, ki ga gledalec opazuje, dejansko zgodil tako, kot ga vidi v filmu, čeprav to morda ni res.«

Wisemanovi filmi niso observacijski dokumentarci. Za vsakim posnetim kadrom in za vsako odločitvijo o tem, kaj od ogromne količine posnetega gradiva – ki ga, mimogrede, v celoti hranijo v Kongresni knjižnici – in na kakšen način bo v končni verziji postalo film, stoji tehten premislek. Tako so njegova dela veliko bližje romanom kot pa dokumentarnim filmom, kar v intervjujih večkrat poudari tudi sam. Dokumentarci Fredericka Wisemana so žive entitete, javni prostori, v katerih nam avtor ponudi v razmislek svojo refleksijo sodobne (ameriške) družbe.

Med marmornatimi stenami newyorške knjižnice na Peti aveniji so shranjeni dosežki človeških prizadevanj: več kot petnajst stoletij znanja in izkušenj, na podlagi katerih lahko gradimo našo prihodnost. Prav s to idejo se *Ex Libris* tudi odpre: ko skupaj z Wisemanom v prvi sekvenci vstopimo skozi vrata stavbe Stephena A. Schwarzmana, se znajdemo v avli oziroma znamenitem Astor Hallu, kjer poteka predavanje znanstvenika, evolucijskega biologa in zagovornika ateizma Richarda Dawkinsa. V delčku predavanja, ki ga slišimo, poudari, da živimo v privilegiranem času: po Einsteinu, Darwinu, Newtonu ..., v času, ko so naši možgani tako razviti, da lahko razumejo kompleksnost človeškega življenja. Njegove besede so slavospev intelektualnemu, znanstvenemu in racionalnemu umu – vsemu tistemu, kar simbolizira tudi institucija knjižnice.

Razum seveda ni edino, kar družbo poganja naprej. Med knjižnimi policami in platnicami je doma tudi domišljija, ki poraja najbolj nore in nemogoče ideje, tudi tiste, s pomočjo katerih si lahko zamišljamo boljšo družbo in drugačen svet. »Veste, ampak samorogi niso resnična bitja,« po telefonu potrpežljivo razlaga knjižničar, medtem ko brska za prvimi omembami tega čudežnega bitja. »Gutenbergova biblija trenutno žal ni dostopna,« pri drugi mizi neznanцу odgovarja njegova kolegica. Posebna enota knjižnice, Ask NYPL (vprašaj NYPL), deluje kot klicni center. Ljudje se nanj obračajo z najrazličnejšimi vprašanji: največkrat želijo vedeti, kakšno bo vreme, kako lahko nadomestijo izgubljeno člansko izkaznico ali podaljšajo izposojeno gradivo, včasih pa tudi, ali na Marsu lahko mečeš frizbi. Vsak zaposleni

dnevno odgovori na približno 150 vprašanj. Kot povedo, se trudijo odgovoriti na vsa; vsako vprašanje, še tako »neumno«, vsakdanje ali bizarno, je vredno odgovora, vsaka želja po znanju je vredna obravnave.

Predanost in potrpežljivost pri deljenju skupnega znanja je eden od leitmotivov Wisemanovega filma. NYPL slovi po zelo bogati zbirki slikovnega gradiva. V eni izmed zabavnejših sekvenc izvemo, da so slike razporejene po tematskih sklopih; tako recimo lahko pobrsKate po bogati mapi slikovnega gradiva z naslovom »Psi v gibanju«. Kot pove skrbnik zbirke, slike v njej že vse od nastanka navdihujejo slavne umetnike, med njimi Diega Riviero in Andyja Warhola. »Warhol je od nas ukradel veliko stvari,« pove, pa ne v obtožujočem tonu, ampak navdušen, da je knjižnična kolekcija navdihnila tega velikega umetnika.

Osebjem prav tako vsakomur, ki prosi za pomoč, svetuje pri odločitvah o študiju, štipendijah, jezikovnem in poslovnem izobraževanju. Newyorška javna knjižnica zagovarja, predstavlja in v praksi izvaja idejo, da ima brezplačen dostop do znanja in izobrazbe ključno vlogo pri preprečevanju neenakosti v družbi. Knjižnice so podaljšek izobraževalnega sistema, za nekatere pa tudi edina možnost, kako priti do znanja: kot slišimo v eni od izpostav v revnejši soseki, se je nekdo, ker si ni mogel privoščiti šolnine za filmsko šolo, ustvarjanja filmov naučil s pomočjo knjig. Vloga knjižnice se v različnih izpostavah tudi razlikuje. Stavba Stephena A. Schwarzmana v središču Manhattna večkrat služi popolnoma drugačnemu namenu kot oddelki knjižnice, ki se nahajajo v manj privilegiranih sosekah. V prostorih glavne stavbe se vrstijo prominentni dogodki, od že omenjenega nastopa Richarda Dawkinsa do pogovora s Patti Smith in Elvisom Costello, pa tudi koncerti klasične glasbe, predavanja o porcelanu in elitne večerje za knjižnične donatorje. V izpostavah, ki se nahajajo v odročnejših predelih mesta, pa imajo večji pomen opismenjevanje, zaposlitveni sejmi, varen skupnostni prostor in osnovna zdravstvena oskrba.

Ena tretjina oziroma približno tri milijone Newyorčanov nima dostopa do interneta, izvemo na enem od sestankov upravnega odbora. Tony Marx, predsednik NYPL, nadaljuje:

»Lahko imaš vso vsebino na svetu, a če nimaš dostopa do nje, ti to prav nič ne koristi.« Knjižnica zato v partnerstvu z mestom izvaja projekt izposoje brezžičnega interneta. Vsi, ki si ga ne morejo privoščiti, si lahko v knjižnici za leto dni brezplačno izposodijo posebno brezžično dostopno točko. Digitalizacija najrazličnejših gradiv je stalnica na dnevnem redu: debate se vrtijo okrog tega, kaj in kdaj bodo digitalizirali ter kdo bo digitalizacijo financiral, do tega, koliko enot digitaliziranih knjig naj odkupijo za izposajo. »Za izposajo nekaterih digitaliziranih knjig je treba čakati več kot 5 mesecev,« med drugim slišimo na sestanku.

V *Ex Librisu* ne vidimo veliko knjig; kot v eni od sekvenc pojasni priznana arhitektka, specializirana za načrtovanje knjižnic, prostori slednjih niso več namenjeni zgolj shranjevanju knjig, ampak predvsem ljudem, ki jih uporabljajo. Moderna knjižnica ponuja prijazen, dostopen in varen prostor ter široko platformo za najrazličnejše umetniške prakse, predavanja, bralne krožke, pogovore, okrogle mize, recitale ter prostor za koncerte in razstave. Knjižnica je tudi snemalni studio za avdio knjige, učilnica za programiranje, socialni center, borza dela, arhiv in delovni prostor za raziskovalce.

Ex Libris skupaj s filmoma **Na Berkeleyju** (At Berkeley, 2013) in **Jackson Heights** (In Jackson Heights, 2015) sestavlja nekakšno neuradno trilogijo, v kateri Wiseman raziskuje javne institucije, ki zagotavljajo osnovo za delovanje demokratične družbe in hkrati predstavljajo njen zadnji branik. Te ustanove podirajo zidove med socialnimi, etničnimi in rasnimi delitvami. V času tehnokratske družbe, osamljenosti in narcisizma negujejo občutek skupnosti, spodbujajo aktivno državljanstvo in skrbijo za dostop do znanja, ki je in bo namenjeno blaginji vseh. Poslanstvo teh institucij predstavlja popolno nasprotje anti-intelektualnemu ozračju, ki ga dan za dnem lahko spremljamo v večini (ameriških) medijev.

V filmu *Na Berkeleyju* Wiseman opozarja na problem nenehnega zniževanja finančnih sredstev za javno šolstvo, kar manj privilegiranim slojem onemogoča dostop do kakovostne izobrazbe. Newyorška knjižnica deluje kot javno-zasebno partnerstvo. Tako Berkeley kot NYPL se morata za svoj obstoj vse bolj zanašati na sredstva iz zasebnega sektorja, kar za seboj neizogibno potegne določene zahteve donatorjev. Na enem izmed srečanj upravnega odbora v *Ex Librisu* lahko poslušamo, da donatorji ne morejo določati knjižničnih prioritet in diktirati, za kaj se bo porabil njihov denar. Wisemanov predzadnji film *Jackson Heights* je živahen in pisan portret ene najbolj rasno in etnično raznolikih sosesk na svetu. Predstavlja zgleden primer dobrega (so) delovanja skupnosti: je (po)učna ura medsebojne povezanosti in solidarnosti. Wiseman v vseh treh filmih jasno opozarja na pomen teh institucij pri izobraževanju dobro

informiranih državljanov in volivcev, ki so pripravljeni na aktivno participacijo v demokratični državi.

Informacije imajo vrednost. Prave informacije imajo večjo vrednost. Če je bilo nekoč informacij malo in je bil dostop do njih omejen, je danes informacij preveč. Kot pravi bivši izvršni predsednik Googla, Eric Schmidt, danes v dveh dneh ustvarimo tolikšno količino informacij, kot smo jo od začetka civilizacije do leta 2003, pri čemer se šteje vsaka objava na Facebooku, Twitterju ali Instagramu. Danes tako potrebujemo predvsem pomoč pri navigaciji skozi morje vseh teh podatkov, pri čemer ključno vlogo igra pismenost. Ko v Ameriki načrtujejo, koliko novih zaporov bodo morali sezidati v prihodnosti, za referenco vzamejo število nepismenih otrok. Slabo pisemeni člani družbe imajo večje težave pri osmišljanju svojega življenja, težje rešujejo probleme, bolj so dovzetni za laži in lažje jih je zavesti. Ljudje, ki drug drugega ne razumejo, ne morejo komunicirati in izmenjevati idej. Eden poglobitnih namenov knjižnice je torej v tem, da omogoča, ohranja, neguje in razširja znanje, ki vsem ljudem pomaga k boljšim odločitvam v njihovem življenju. **E**